

ÖN/GONDOSKODIK VAGY TOVÁBB DOLGOZIK?

Kovács Erzsébet (tanszékvezető egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem, Operációkutatás és Aktuáriustudományok Tanszék)

ÖSSZEFOGLALÓ

Az aktuáriusok idei világkongresszusán a hosszabbodó várható élettartam ténye és modellezése¹, valamint az egyre fontosabbá váló nyugdíjtudatosság voltak azok a hívószavak, amelyek köré számos előadó felfűzte mondanivalóját. A közgazdászok vándorgyűlésén pedig panelbeszélgetést² tartottak a biztosítási szakma vezetői, hogy jelenlétükkel is kiemeljék a hosszú távú öngondoskodási megtakarítások fontosságát. A budapesti nyugdíjszeminárium külföldi előadói a munka világában eltöltött évek meghosszabbítása, a rugalmas foglalkoztatás, a részleges nyugdíjazás mellett érveltek. Kicsit úgy hangzott ez, mintha az egyes nyugdíjpillérek növekvő szerepének korábbi hangsúlyozása helyett egy újabb „pillért”, a minél tovább tartó munkaviszonyt ajánlanák az érintettek és a szakemberek figyelmébe.

SUMMARY

This present article gives the summary of three conferences, which had the same topic in the center. The key speakers of the International Congress of Actuaries in this year focused on longevity and pension awareness. In the panel session of Regional Conference of Hungarian Economists the leaders of insurance industry discussed the importance of long term savings. The Budapest Pension Seminar was devoted to the flexible employment and partial retirement. Does it mean that extended employment is supposed to be the fourth pension pillar?

Kulcsszavak: várható élettartam emelkedése, nyugdíj, részleges nyugdíjazás

Keywords: longevity, pension, partial retirement

JEL: E21, H55, J14

DOI: 10.18530/BK.2018.4.72

<http://dx.doi.org/1018530/BK.2018.4.72>

Bevezetés

Milyen téma kötheti össze a világ aktuáriusainak 2018. évi berlini kongresszusát³, a Közgazdász Vándorgyűlés pénzügyi szekciójának 2018. szeptember 7-én Debrecenben tartott ülését és a Budapesten 2018. szeptember 21-én tartott Pension Seminar programját? Az öngondoskodás az a fogalom, amely a különböző szakmai fókuszú találkozók középpontjába került ismét, és nem véletlenül.

A cikk célja kettős: összefoglalót adni az egyes rendezvényeken elhangzott főbb megállapításokról, másrészt összevetni a különböző szakmák képviselőinek helyzetértékelését.

Debreceni üzenet: Mikor és milyen mértékben kell elkezdni az öngondoskodást?

Az események és felnőtt életünk időrendjében haladva tekintsük át először az aktív életkor kezdetén meghozható ideális döntést, a hosszú időhorizontú öngondoskodási termékek kiválasztását.

Kandrács Csaba, az MNB pénzügyi szervezetek felügyeletéért felelős ügyvezető igazgatója a közgazdászok számára ismert makroökonómiai összefüggések közé helyezve emelte ki az öngondoskodási termékek mint megtakarítási befektetések nemzetgazdasági szerepét. Rámutatott arra is, hogy a jól működő biztosítási és pénztári rendszerek mint intézményi befektetők kulcsszerepet játszanak mind az állam, mind a gazdaság – kiemelten a tőzsde – finanszírozásában, és megfelelő kiegészítést nyújtanak az egészség- és nyugdíjigények ellátására. A megtakarítási jellegből adódóan simítják a gazdaság ciklikusságát, hiszen konjunktúra időszakában a volumen növekedésével pénzt vonnak ki, hűtik a gazdaságot, míg a dekonjunktúra időszakában a felhalmozott vagyonok átcsatornázásával fűtik a gazdaságot.

A bevezető gondolatok után 2016-os adatokkal alátámasztva emelte ki azt a tényt, hogy Magyarországon az öngondoskodást segítő termékek GDP-hez viszonyított aránya és a magyar háztartások vagyonán belüli megoszlása alacsonynak mondható az EU átlagához képest, ahogy ezt az 1. táblázat számai és az 1. ábra is megmutatják.

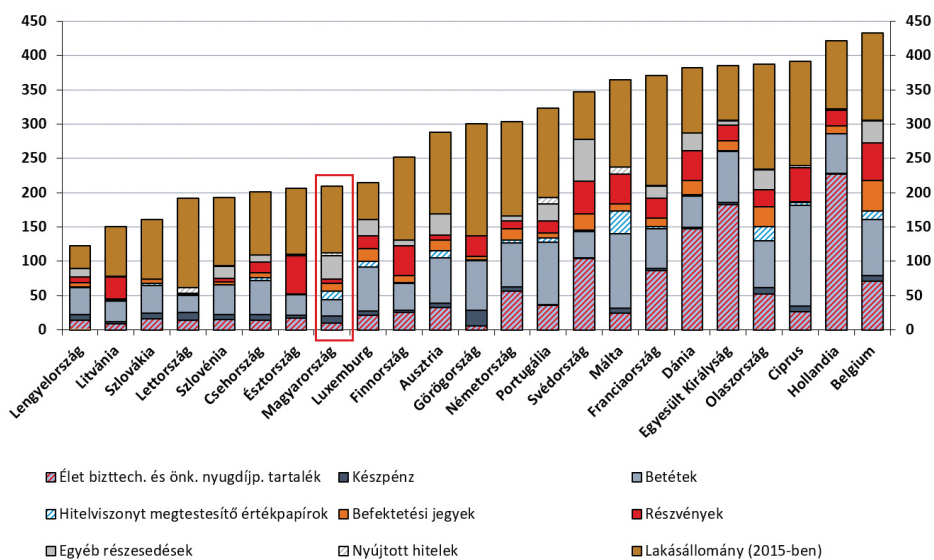
1. táblázat: Öngondoskodást segítő termékek (életbiztosítás, nyugdíjpénztár) hányada 2016-ban

	GDP arányában %	Háztartási vagyon arányában %
EU átlag	52,4	18,3
Ausztria	32,6	11,3
V3	14,4	8,9
Magyarország	9,7	4,6

Forrás: Eurostat

Lemaradásunkat csökkentheti a 2017. évben végbement jelentős bérnövekedés, amelyről a 2018 elején megjelent MNB-kiadvány „A biztosítási szektor 10 éves jövőképe 7 pontban” ad képet. Ebben a kiadványban többek között megállapítják, hogy a háztartások által felhalmozott vagyon a GDP-nél jobban emelkedett.

1. ábra: Az EU háztartásainak bruttó vagyona a GDP százalékában 2016-ban

Forrás: „A biztosítási, pénztári és tőkepiaci jelentés 2018, 2. ábrája”, Eurostat adatok

A panelbeszélgetésben öt vezető szakember vett részt, akik szakmai tapasztalatuk és tudásuk alapján a szerteágazó téma különböző aspektusaira világítottak rá:

- Erdős Mihály, elnök-vezérigazgató, Generali Biztosító Zrt.
- Hardy Ilona, alapító elnök, Aranykor Önkéntes Nyugdíjpénztár
- Horváth István, igazgató, a K&H Bank Zrt. private banking igazgatóságának vezetője
- Máté-Tóth István, vezérigazgató-helyettes, Budapesti Értéktőzsde Zrt.
- Pandurics Anett, elnök, Magyar Biztosítók Szövetsége, a Magyar Posta Biztosító Zrt. elnök-vezérigazgatója

A felkért beszélgetőtársak valamennyien a biztosítási és nyugdíj témák avatott szakértői, de nem voltak könnyű helyzetben, amikor arra kellett válaszolniuk, hogy mi kellene ahhoz, hogy ne csak a háztartások által felhalmozott vagyon növekedjen a GDP-nél jobban, hanem az öngondoskodást segítő termékek aránya is?

Meggyőző válasz lehet a biztosítótársaságok és az önkéntes nyugdíjpénztárak képviselőitől az, hogy nincs ok az aggodalomra, hiszen a hosszú távú öngondosko-

dást segítő termékek minden részletükben növekedést mutattak az utóbbi 5 évben, ahogy ezt a 2. táblázat számai is jelzik.

2. táblázat: A hosszú távú öngondoskodást segítő termékek megoszlása

Mrd Ft	2013	2014	2015	2016	2017
ÖNYP fedezeti tartalék	980	1081	1145	1246	1373
Élet ági bizt. tech. tartalék	1648	1790	1840	1807	1830
NYESZ	497	523	511	510	519
Összesen	3125	3394	3496	3563	3722
Növekedés		109%	103%	102%	104%

Forrás: MNB

De nem ilyen optimista a kép, ha a 2. táblázat összesen sorában az évről évre csökkenő növekedési dinamikát is látjuk, és ismét ránézünk az 1. ábrára, ahol csak Görögország és Litvánia ért el a magyar adatnál kisebbet, amikor az életbiztosítás technikai és az önkéntes nyugdíjpénztári tartalék összegét vizsgáljuk. A panel tagjai kiemelték, hogy az emberek többsége sajnálatosan 2-3 évet tekint hosszú távnak, túlságosan bíznak az állami nyugdíjban, és a reálbérek emelkedése, valamint az adókedvezmények fenntartása elengedhetetlenek az öngondoskodás ösztönzésében. Az Y generáció megszólításában látják a változás esélyét a biztosítótársaságok, hiszen ők bíznak legkevésbé a majdani állami nyugdíjban, és előttük áll mintegy 40-45 évnyi megtakarítási időszak, ami kellő pénzügyi tudatossággal párosulva nyugdíjas korra megfelelő megélhetést biztosíthat.

Az Y generáció megszólításában látják a változás esélyét.

Elgondolkodtató Kandrács Csaba azon felvetése is, hogy bár az életbiztosítók és önkéntes nyugdíjpénztárak kínálatában többféle portfólió is szerepel, a megtakarítók mégsem használják ki életkoruknak és ezáltal a lejáratidőtávának megfelelő kockázatú befektetési lehetőségeiket. Itt különbséget kell tennünk a klasszikus életbiztosítások és a modernebb termékek között. Hiszen az utóbbiak megvételével az egyének számára adott a magasabb kockázat vállalása, mivel a választható unit-linked eszközalapok szinte bármilyen kombinációját kérhetik. A magyar életbiztosítók és nyugdíjpénztárak azonban jellemzően fix összetételű portfóliót kínálnak. Aktívabb portfóliókezeléssel magasabb hozamokat lehetne elérni, ezzel a taglétszám növelése is elérhető lenne. Ugyanakkor a panel tagjai figyelmeztettek arra, hogy a magyar emberek jellemzően kockázatkerülőbbek, nem választanak részvényt. Összehasonlításként álljon itt a 3. és 4. táblázat, amelyek az európai és a magyar élet- és nyugdíjbefektetési arányokat mutatják.

3. táblázat: Életbiztosítási portfólió összetétele 2016-ban

Összetétel	EU átlag %	Magyar adat %
Állampapír	18	44
Befektetési jegy	41	42
Részvény	11	2
Vállalati kötvény és jelzáloglevél	23	8
Készpénz és betét	2	4
Egyéb	4	0

Forrás: MNB

4. táblázat: Önkéntes nyugdíjpénztári portfólió összetétele 2016-ban

Összetétel	EU átlag %	Magyar adat %
Állampapír	31	57
Befektetési jegy	5	27
Részvény	32	5
Vállalati kötvény	7	3
Egyéb kötvény és jelzáloglevél	6*	4
Egyéb	19	4

Forrás: MNB (*: EU-átlagnál a kötvény jelzáloglevél nélkül 6%)

A befektetési portfólió kiválasztása az egyéntől tudatosságot és pénzügyi ismereteket igényel. De az első döntés még fontosabb, hogy mikor kezdenek/kezdjenek el félretenni az emberek öngondoskodási céllal. Erre vonatkozóan az 5. táblázatban látható néhány egyéni szintű megtakarítási kalkuláció.

5. táblázat: A hosszú távra tervezett megtakarítások jellemzői

Jellemzők	önkéntes nyugdíjpénztár		nyugdíjbiztosítás
belépési életkor; év	25	45	45
átlagos befizetés; Ft/hó	7600	9500	17 490
átlagbér arányában; %	2,6	3,2	5,9
megtakarítás; Ft	5 357 000	2 865 000	5 121 072
induló havi járadék; Ft	27 138	14 514	25 864
nyugdíjkiegészítési ráta*; %	24,25	12,97	21,11

Forrás: KSH, MNB, ONYF

*Nyugdíjkiegészítési ráta = a nyugdíjcélú megtakarításból származó járadék aránya az átlagnyugdíjhoz képest. Az átlagnyugdíj 111,9 ezer Ft/hó (Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság 2017. június havi adatai alapján).

A táblázat adatainak számítása során alkalmazott feltevések a következők voltak: a befektetéseken 2 százalékos reálhozam érhető el, 20 százalékos adójóváírás van érvényben, és 65 éves korban a még hátralévő várható élettartam: 16,5 év. Az első egyén 25 évesen lesz önkéntes nyugdíjpénztári tag, de havi jövedelméből keveset tesz félre. A második 45 évesen lép be, és bár többet tesz félre, fele annyi nyugdíjkiegészítést ér el. A harmadik személy is 45 éves, amikor nyugdíjbiztosítást köt, a 20 éves tartamon át befizetett nagyobb összeggel sem éri utol a 40 éves tartamon takarékoskodó első egyént.

Ami nem szerepel a táblázatban és a számításokban, az többek között a várható élettartam férfiak és nők közötti különbsége, valamint az a jövedelemeltérés, amely a nyugdíjpénztári tagok, de még inkább a nyugdíjbiztosítást vásárlók javára fennáll. Így e kettős hatás révén a biztosítottak a megtakarításaikat hosszabb időtávon élék fel, és a magasabb átlagjövedelmük miatti magasabb nyugdíjukhoz képest kisebb arányú lesz az így elérhető nyugdíjkiegészítés.

Az önkéntes nyugdíjpénztárak 2017-es tényadatai szerint a 60 év felettek (60-65 évesek) számláján átlagosan 2,2 millió Ft van. Ebben az évben az átlagos szolgáltatáskifizetések két formában történtek:

- 1323 fő kapott járadékot, amelynek 1 főre jutó havi átlagos mértéke 68 000 Ft volt.
- 15 388 fő pedig egy összegben vette fel az egy főre jutó 1 883 000 Ft-nyi megtakarítását.

A nyugdíjkiegészítés havi 68 ezer Ft-os mértéke túlzottan magas ezen 1323 fő esetében, feltételezhetően a pénztári vagyoniuk is jóval átlag felett volt. Továbbá ne feledjük el azt sem, hogy ők az adott évben nyugdíjba vonulók 1,4 százalékát jelentik.

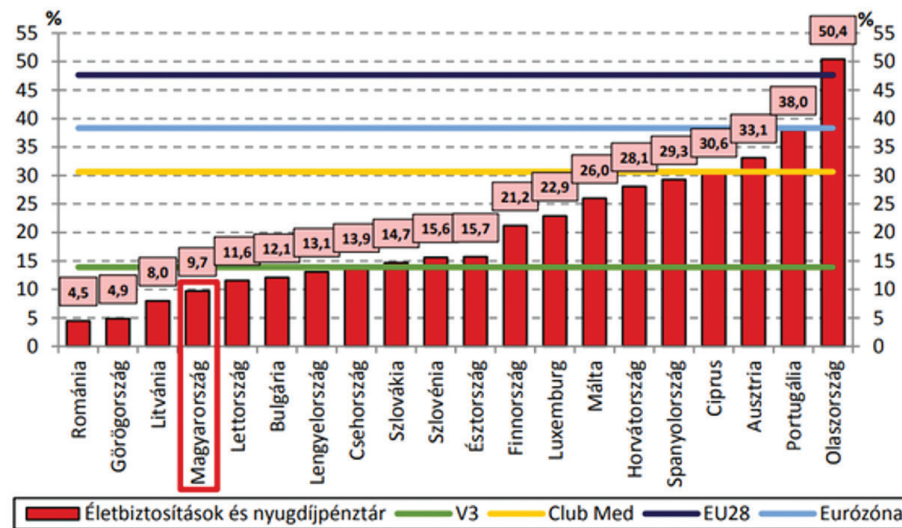
Vajon miért van az, hogy a döntő többség egy összegben vette fel a megtakarítását? Erről több szempontot is vizsgálva írt Ágoston Kolos a Biztosítás és Kockázat 2016. márciusi számában. Az egyéni bizonytalanság elsősorban abból fakad, hogy saját élettartamuk hosszában bizonytalanok, amikor arról kell döntést hozniuk, hogy a megtakarítást – nem túl magas összegű – járadékká váltva vegyék igénybe.

Az MNB „A biztosítási szektor 10 éves jövőképe 7 pontban” című kiadványában az életbiztosítók díjbevételére és a tartalékok alakulására is készített egy ideálisnak tartott pályamodellet. Ehhez hasonlóan az önkéntes nyugdíjpénztári tartalékokra is készült egy projekció.

A hét pont közül az első a „Széles körű öngondoskodás”. A nemzetközi tapasztalatokat alapul véve az egy főre jutó nyugdíjpénztári és életbiztosítási vagyonelemek alapján a következő 10 évre éves átlagos 7,8 százalékos növekedést vetítettek előre. Így a 2016-os 8,7 százalékos helyett 2026-ra az életbiztosítástechnikai és az önkéntes nyugdíjpénztár fedezeti tartalékok az optimista forgatókönyv szerint összesen elérhetik a GDP 10,1 százalékát.

Más elemzők, például Palkó István a Portfólióban arra mutatott rá, hogy 2015-ben 9,7 százalékos tette ki a háztartások életbiztosítási és nyugdíjpénztári megtakarítása a GDP arányában. A 2. ábra az arányok mellett azt is megmutatja, hogy ezzel az értékkel még a V3 (a többi visegrádi ország) átlagát sem érjük el. Az öngondoskodásra irányuló kiemelt figyelem tehát jogos és indokolt.

2. ábra: A háztartások életbiztosítási és nyugdíjpénztári megtakarítása a GDP arányában

Forrás: Eurostat

Megjegyzés: V3, Club Med (Görögország, Olaszország, Portugália és Spanyolország), EU28 és Eurózóna a tagországok számtani átlagát mutatja, Magyarország helyzetének láthatósága érdekében a magas skálát igénylő EU-országokat leahagytuk az ábráról.

Budapesti üzenet: Öngondoskodás vagy hosszabb idő a munka világában?

A Magyar Államkincstár idei Nemzetközi nyugdíjszemináriumának címe Work and pension – Phased and partial retirement volt. A központi téma a rugalmas nyugdíjrendszerek ismertetése, a részleges nyugdíjazás előnyeinek bemutatása volt. Nyolc külföldi szakértő vendég érkezett Budapestre erre a rendezvényre, és valamennyien amellel érveltek, hogy a munka világában eltöltött évek meghosszabbítása jelenthet megoldást arra a teherre, amely a nyugdíjrendszereket sújtja a hosszabbodó várható élettartam és a csökkenő gyermekvállalási kedv együttes hatásaként.

Az EU-tagállamok többsége az eddigi nyugdíjreformok során a nyugdíjrendszerek pénzügyi fenntarthatóságát javította. A reformintézkedések a legtöbb országban szigorították a korai nyugdíjba vonulást, és emelték a nyugdíjkorhatárt. De nem motiválták az egyéneket arra, hogy dolgozzanak tovább, megengedve a részleges munkaidőt, és résznyugdíjjal pótolva a munkaidő-csökkenés miatti jövedelemkiesést.

Témánk szempontjából kiemelten fontos volt ANDERSON Robert úrnak, az Eurofound-Social Policies Unit vezető munkatársának „Partial retirement in Europe” című előadása. Bemutatta, hogy a részleges nyugdíjba vonulás gondolata már korábban is

felvetődött, és több országban nemzeti és ágazati szinten is elérhető ez a lehetőség, amint ezt a 6. táblázat is mutatja. Az ágazati szabályok a munkások nagy hányadát érintik, és kollektív szerződéseken alapulnak. A részleges nyugdíjba vonuláshoz is tartozhat minimum korhatár, ami például Finnországban 55 év.

6. táblázat: Nemzeti és ágazati szintű résznyugdíjak országoként

Ország	Nemzeti/ágazati	Szektor	Bevezetés (kivezetés) éve
Ausztria	nemzeti	-	2000, 2016
Belgium	nemzeti	-	1985
Csehország	nemzeti	-	2010
Dánia	nemzeti	-	1986
	ágazati	helyi kormányzat, ipar, erdészet közlekedés	2011, 2012, 2013, 2014
Finnország	nemzeti	-	1987 közszféra 1989 magánszektor
Franciaország	nemzeti	-	1988
	ágazati	fém- és vegyipar	2013, 2014
Németország	nemzeti	-	1992, 2004
	ágazati	vegyipar, fém és energetika Baden-Württembergben és közszféra	2008 2008 2010
Olaszország	nemzeti	-	1996
Luxemburg	nemzeti	-	1991
Hollandia	ágazati	közszféra és oktatás egészségügy fém- és mérnöki média	1980 2001 2003 2008
Norvégia	nemzeti	-	1967
	ágazati	közszféra és magánszektor	1997 1997
Lengyelország	nemzeti	-	1998
Szlovénia	nemzeti	-	2013
Spanyolország	nemzeti	-	2013
Svédország	nemzeti	-	1976 (2001), 2010
	ágazati	kormány helyi kormányzat kétkézi dolgozók	2003 2006 2013
Nagy-Britannia	ágazati	helyi kormányzat egészségügy felsőoktatás	2008 2008 2011

Forrás: Eurofound, 2016. Extending working lives through flexible retirement schemes: Partial retirement 11-12. oldal

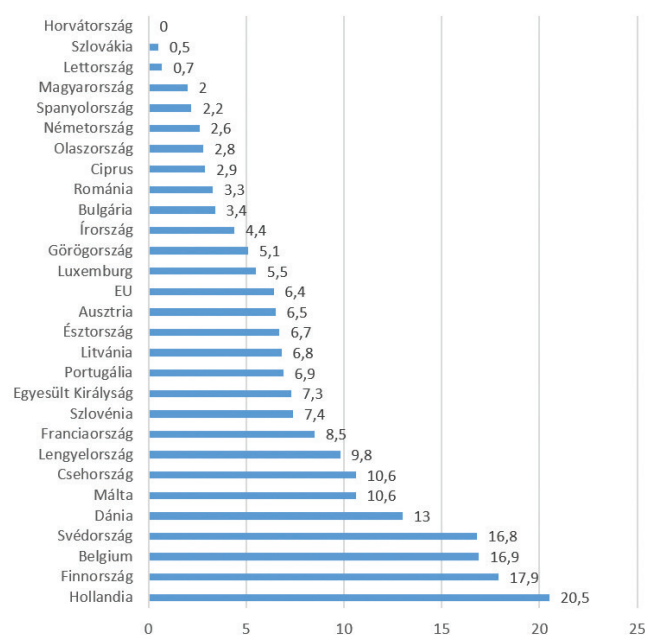
Az Eurobarometer 2011-es kérdőíves felmérésében az egyik kérdés arra vonatkozott, hogy ha lehetősége lenne a teljes nyugdíj választása helyett résznyugdíjba vonulni, akkor élne-e ezzel a lehetőséggel. Az aktív korú megkérdezettek 65 százaléka igénybe venné a résznyugdíjat, 28 százalék nem, és 7 százalék nem tudott dönteni.

A nyugdíj-preferenciákat érintő hasonló vizsgálatot folytatott az Aegon⁴ 2014-ben. Hat országból ötben a kisebb hányad válaszolta azt, hogy azonnal és teljesen nyugdíjba menne, ha elérte a nyugdíjkorhatárt. Ha lenne lehetőség részidőben dolgozni, akkor a britek 50 százaléka, a németek 46, a lengyelek 45, a hollandok 43 és a magyarok 42 százaléka folytatná a „rugalmas” munkát, csak a spanyoloknál volt jóval alacsonyabb, 19 százalékos ez a szándék.

A magyarok 42 százaléka folytatná a „rugalmas” munkát.

A rugalmas visszavonulási szándékok és a tények között nincsen szoros kapcsolat. 2012-ben készült az 55-69 évesek körében egy Eurofound felmérés arról, hogy van-e/volt-e lehetősége munkaidő-csökkentésre a nyugdíjhoz közeledő munkavállalónak. A 3. ábrán látható, hogy a hollandoknál ez tízszer akkora arányt jelent, mint a magyar vagy spanyol dolgozóknál.

3. ábra: A nyugdíj előtt csökkentett munkaidőben foglalkoztatott 55-69 éves dolgozók aránya %

Forrás: Eurofound, 2016. *Extending working lives through flexible retirement schemes: Partial retirement* 21. oldal

Összegzés

A biztosítási és pénztári szektor szakemberei, valamint a várható élettartamot modellezők és elemzők, a nyugdíj és öngondoskodás témát kutatók mind egyetértenek abban, hogy kevés az, ami eddig ezen a téren történt. Sem az egyének, sem a társadalom nem készült fel a várható élettartam további emelkedésére, a nyugdíjban töltött évek anyagi biztonságának előzetes megteremtésére. Az egyéni megtakarításokhoz kapcsolódó tudatos kockázatvállalás a pénzügyi ismeretek további bővítését igényli. Ezen a téren van tennivalója mind az egyéneknek, mind a szektorban dolgozó pénzügyi tanácsadóknak. Az életpálya-tervezésben nyújtott felvilágosítás éppúgy része kell, hogy legyen a termék értékesítésének, mint ahogy elengedhetetlen a megtakarítások járadékra váltásával kapcsolatos ismeretátadás. A nyugdíjba vonulás tervezése nemcsak a társadalombiztosítási nyugdíj igénylését jelenti, hanem az élet- és nyugdíjbiztosítási termékek, a pénztári vagyon felélésének ütemezését is. Ezen pénz felhasználásának tervezését könnyíti meg a rugalmas nyugdíjba vonulás lehetősége, amit állami támogatás nélkül nehéz megvalósítani.

Köszönetnyilvánítás

A berlini konferenciárésztvételt és a jelen tanulmányt az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.2-16-2017-00017 azonosítójú „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” című projekt finanszírozta.

HIVATKOZÁSOK

¹Vékás Péter cikkét ajánlom a halandósági modellezés iránt érdeklődő olvasó figyelmébe. A cikk a Biztosítás és Kockázat 2018. 3. számában jelent meg.

²A panelbeszélgetés és az itteni beszámoló alapjául dr. Kandrács Csaba, a pénzügyi szervezetek felügyeletéért felelős ügyvezető igazgató (Magyar Nemzeti Bank) prezentációja szolgált.

³Beszámolt erről az eseményről Vaskövi Ágnes a Biztosítás és Kockázat 2018. 3. számában.

⁴Horváth Gyula 2016-os cikkében olvashatunk erről részletesebben.

IRODALOMJEGYZÉK

A biztosítási szektor 10 éves jövőképe 7 pontban – Öngondoskodási kitekintéssel. <https://www.mnb.hu/letoltes/biztosi-ta-si-szektor-jo-vo-je-pst-online.pdf> Letöltve: 2018. november 1.

<https://www.portfolio.hu/finanszirozás/biztosítok-penztarak/megmondta-a-tutit-az-mnb-soha-nem-latott-abrak-a-biztositasaink-rol.276235.html> Letöltve: 2018. november 1.

Eurofound (2016): Extending working lives through flexible retirement schemes: Partial retirement. Publication Office of the European Union, Luxembourg. 80 oldal

Ágoston Kolos (2016): Időskori öngondoskodás eltérő várható élettartam esetén. Biztosítás és Kockázat, III. évf. 1. szám, pp. 44-57.

<http://dx.doi.org/1018530/BK.2016.1.44>

Horváth Gyula (2016): Felkészültünk a nyugdíjra? Biztosítás és Kockázat, III. évf. 3. szám, pp. 80-95.

<http://dx.doi.org/1018530/BK.2016.3.80>

Vaskövi Ágnes (2018): Pénzügyi tudatosság és hosszabbodó nyugdíjas évek. Biztosítás és Kockázat, V. évf. 3. szám, pp. 48-57.

<http://dx.doi.org/1018530/BK.2018.3.48>

Vékás Péter (2018): Változások a halandósági javulás mintázatában Magyarországon. Biztosítás és Kockázat, V. évf. 3. szám, pp. 34-47.

<http://dx.doi.org/1018530/BK.2018.3.34>